

Lekcja pokory

Paleontologia jest młodą dziedziną nauki. Skamieniałości co prawda budziły ciekawość człowieka już w starożytności, ale w sposób naukowy zajęto się nimi dopiero w XIX wieku. Początkowo badania prowadzono wyłącznie w USA i Wlk. Brytanii, dopiero gdy odkryto czaszkę późnokredowego ssaka w Mongolii, zainteresowano się tym obszarem. Dokładniejsze badania wykazały, że pustynia Gobi jest jednym z najbogatszych stanowisk mezozoicznych dinozaurów i ssaków.

W roku 1962 zawarto umowę o współpracy naukowej między Polską a Mongolią, która przewidywała eksplorację pustyni. Rozpoczęły się złote czasy dla polskiej paleontologii. Ośmiokrotnie (1963-71) organizowano ekspedycje naukowe, które powróciły ze sporą kolekcją czaszek oraz szkieletów dinozaurów, ssaków i innych kręgowców. Planowaniem wypraw i ich kierownictwem zajmowała się prof. Zofia Kielan-Jaworowska, dyrektor Instytutu Paleobiologii PAN, obecnie ceniąca specjalistka w zakresie badań pierwotnych ssaków.

Najbardziej widowiskowe i fascynujące były dotąd odkrycia dinozaurów i to one zdominowały uwagę uczonych. Wiedza na temat wczesnych ssaków była uboga, nie dysponowano bowiem odpowiednim materiałem badawczym. W końcu znaleziono ślady ssaków sprzed 225 mln lat, a ich szkielety, czaszki lub zęby odkryto na niemal wszystkich kontynentach. Udowodniono, iż wczesne ssaki odgrywały w faunie mezozoiku taką samą rolę jak dinozaury, a po ich wyginięciu (65 mln lat temu) zdominowały ją i zasiedliły niemal wszystkie obszary na Ziemi.

Prof. Kielan-Jaworowska podczas ekspedycji skupiła uwagę na ssakach mezozoicznych. Od początku uważała, iż ewolucja pierwotnych ssaków jest priorytetowa z punktu widzenia człowieka. Łączy nas z nią więź psychiczna i wspólne cechy. Współczesne ssaki są inteligentne, komunikują się, okazują uczucia, nieobca jest im empatia. Prace naukowe prof. Kielan-Jaworowskiej dotyczące ssaków mezozoicznych należą do pionierskich i są cenione na świecie.

Książka znacznie odbiega od naukowych publikacji autorki, ma charakter popularyzatorski, a nawet... przygodowy. Jest to w atrakcyjny sposób przedstawiona historia paleontologii, kompendium wiedzy w pigułce. Zawiera kalendarium najważniejszych znalezisk wraz z nazwiskami badaczy. Autorka opisuje własną karierę zawodową, a także przedstawia przebieg polsko-mongolskich ekspedycji (z uwzględnieniem problemów logistycznych, metod pozyskiwania materiału oraz sposobu jego zabezpieczenia i transportu). Odsłania kulisy zawodu paleontologa, w którego pracy rozróżnić należy etapy wykonywane w skrajnie różnych warunkach: w terenie i w laboratorium. W drugiej części książki przedstawiony został uproszczony schemat ewolucji ssaków, a także przykłady form najlepiej poznanych i zbadanych. Autorka zwraca uwagę na problemy, jakie napotykają badacze w momencie dokonania znaleziska, np. przy rozróżnianiu kości ssaków i gadów. Różnice tak subtelne, jak inna liczba kosteczek w uchu środkowym, powodują, iż badanie przypomina dochodzenie detektywistyczne. Dowiadujemy się, że niezwykle istotne jest odnajdywanie form przejściowych, bowiem stanowią dowód na ewolucję, na to, że przebiega etapami i wymaga wiele czasu.

Książka stanowi kopalnię wiedzy dla przyszłych paleontologów i hobbystów. Odsyła do fachowej literatury, jest drogowskazem dla osób, które pragną zgłębić konkretny temat. Przede wszystkim zaś badaczka zawarła w swej książce przesłanie, że paleontologia uczy pokory. Nauka zawdzięcza swe sukcesy nie indywidualnym ambicjom, lecz otwartości, życzliwości i współpracy międzynarodowej społeczności badaczy. Historia i ewolucja ssaków dostarcza zaś dowodów na to, że nie jesteśmy wyjątkowi. Ludzie są częścią świata i tym tylko różnią się od innych stworzeń, że mają nieco więcej szczęścia w procesie ewolucji.

Aleksandra Urbańczyk

Zofia KIELAN-JAWOROWSKA, **W poszukiwaniu wczesnych ssaków. Ssaki ery dinozaurów**, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.